

TEXT **MARC LEMONCHE-COLL**

Una manera de conèixer una ciutat és a través de les personalitats que han marcat la seva història i que, sovint, donen nom als seus carrers i places. N'hi ha de polítics, escriptors, militars, religiosos o els mateixos que els han donat forma amb edificis o monuments: els arquitectes. Tenim exemples ben coneguts com el de Barcelona amb Gaudí i el de Girona amb Masó, però també hi ha altres casos que, tot i no tenir una repercussió tant important, són força significatius. És el cas de Figueres i la Bisbal d'Empordà, que estan estretament vinculades a un mateix arquitecte que hi va exercir com a tècnic municipal i que també construï per a molts particulars, transformant els seus paisatges urbans. Parlem del figuerenc Pelai Martínez Paricio (1898-1978). Per a molts, un gran desconegut, malgrat la transcendència de la seva obra al llarg i ample de l'Empordà i la petjada noucentista que hi deixà.

NOUCENTISTA ECLÈCTIC

La trajectòria professional de Pelai Martínez és d'aquelles en què no només s'identifiquen els corrents i les influències artístiques d'una època, sinó també la seva personalitat i els canvis socials i econòmics que va viure el país: del Noucentisme gironí de Masó dels anys 20 a l'arquitectura «desarrollista» dels 60, que s'estengué com una taca d'oli per tot l'Estat. Perquè Pelai Martínez -Layu o Pelagi com se'l coneixia-, malgrat ser considerat un noucentista de segona generació, el cert és que va cultivar una arquitectura eclèc-

FOTOS:

1. **Sobre aquestes línies, l'arquitecte Pelai Martínez.**

2. **La Casa Peya de Palafrugell, reconvertida ara en un petit hotel.**

3. **La Casa Cordomí-Canet de Figueres.**

CONXI MOLONS

4. **El Club Mediterrannée de Cadaqués, un projecte controvertit que Martínez va acceptar als anys 60.**

ARXIU HISTÒRIC DE LA DEMARCACIÓ DE GIRONA DEL COAC

5. **El Palau d'Arts Gràfiques de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929.**

AHCOAC DEMARCACIÓ DE GIRONA

tica amb la cultura mediterrània com a inspiració recurrent en pràcticament tots els seus projectes.

La típica volta, la pedra o la ceràmica són formes i materials que repeteix sovint, juntament amb unes línies eminentment clàssiques, fruit d'aquell bagatge noucentista que trobem, sobretot, en projectes de la primera època com l'escalinata del Parc del Bosc de Figueres (1926). Un projecte que, per la seva senzillesa i coherència, defineix molt bé la seva arquitectura. No és la seva obra de més envergadura ni tampoc la més coneguda, però emana bellesa per tots costats. Situada en ple centre de Figueres, és un racó que transmet calma i ordre, on el temps sem-

A

El valuós llegat de Pelai Martínez

L'arquitecte figuerenc Pelai Martínez Paricio (1898-1978), que va exercir de tècnic municipal a la capital de l'Alt Empordà i a la Bisbal, continua essent per a molts un gran desconegut, malgrat la transcendència de la seva obra a les comarques gironines i la petjada noucentista que hi va deixar

bla haver-se aturat. La rusticitat de la pedra, el bell coronament de la font o les pèrgoles donen equilibri a un conjunt carregat d'harmonia i d'una elegància clàssica tant natural com inusual en un espai públic urbà.

Aquestes premisses també les trobem en les cases d'estiueig que va fer per a la classe benestant del s'Agaró de Rafael Masó. També d'aquella època, però amb una clara influència de l'arquitectura centreeuropea, és la Cafeteria Emporium de la Rambla de Figueres o la Casa Comet al carrer Peralada, així com la senyorial Casa Peya de Palafrugell, una autèntica joia noucentista reconvertida ara en petit hotel amb una deliciosa tribuna acabada en fusta que atrau totes les mira-

des. D'aquells anys també destaquen dues de les seves obres més monumentals: el Palau d'Arts Gràfiques de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, que va construir amb ceràmica de la Bisbal, i el vestíbul de l'Estació de França amb la col·laboració de l'arquitecte Raimon Duran i Reinalts.

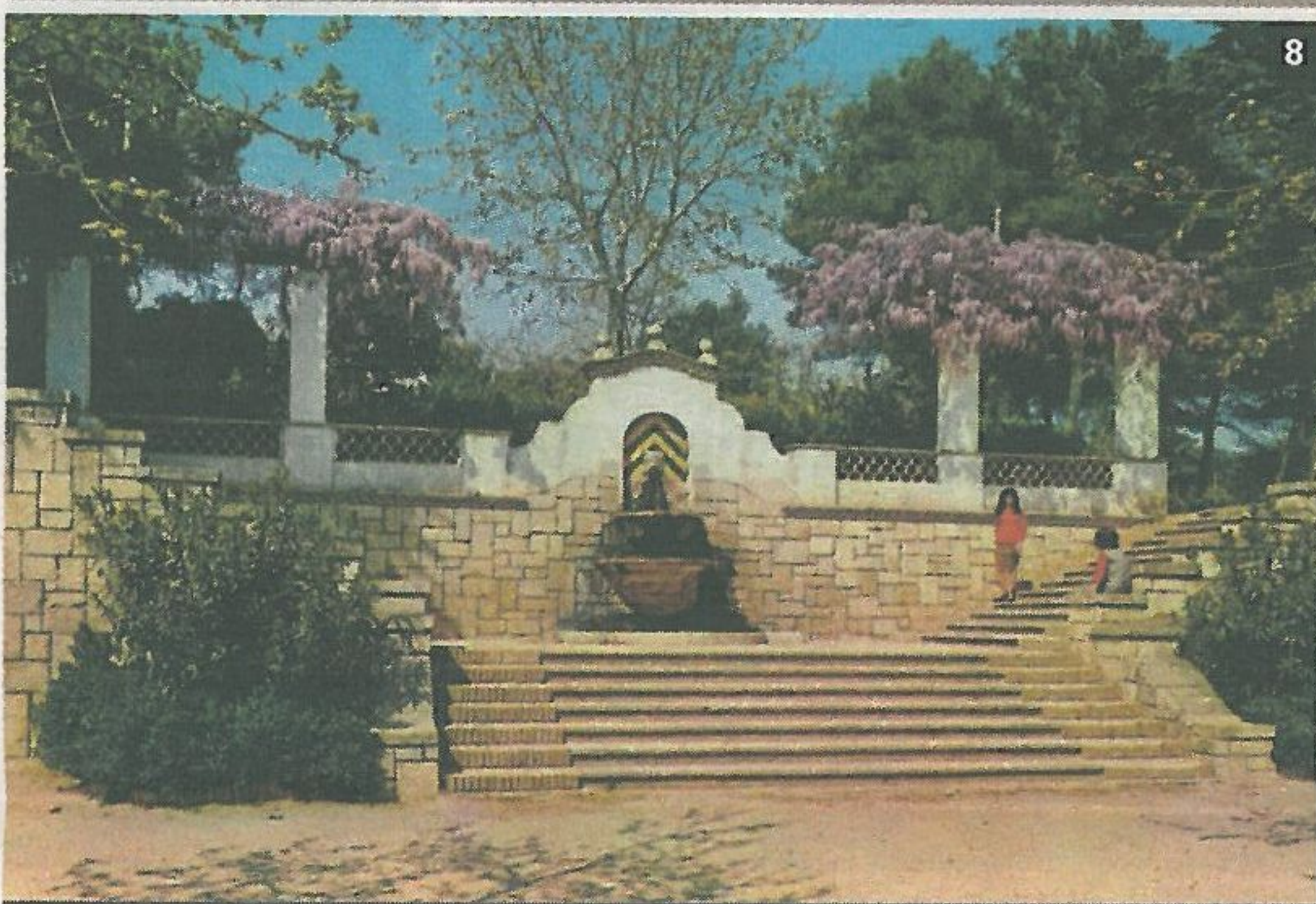
CARÀCTER A LA RAMBLA DE FIGUERES

Després vindrà la seva incursió en el racionalisme, amb obres com la Casa Cordoní-Canet de Figueres, d'una bellesa i discreció exquisida. De fet, encara avui segueix sent un dels edificis amb més caràcter de la Rambla i un exemple d'aquella modernitat continguda que

tant li agradava posar en pràctica. Ara bé, al mateix temps que experimentava amb les avantguardes, Pelai Martínez va seguir projectant obres de línies clàssiques com la reforma de l'Hotel París, situat només uns metres més amunt. Costa de creure que dos edificis tant diferents siguin del mateix autor i de la mateixa època.

Malauradament, la Guerra Civil interromp el seu treball. Tot i així, exerceix de docent i es preocupa per salvaguardar de la destrucció elements patrimonials com el retaule barroc de l'església de Cadaqués. Pas-

CONTINUA A LA PÀGINA 4

VE DE LA PÀGINA 3

sada la guerra participa en diverses obres de restauració com les del Monestir de Vilabertran o les de construcció de l'Altar Major de la Bisbal d'Empordà, on mostra la seva marcada personalitat i la defensa de les seves idees. Un bon amic de Pelai Martínez, el constructor bisbalenc Joan Rasós, recorda amb orgull la defensa de la seva intervenció a l'Altar Major davant d'un col·laborador que pretenia fer una modificació de detall per indicació del Bisbe. L'arquitecte ho va tenir clar: va ordenar seguir la idea original argumentant que si bé en litúrgia no tenia cap autoritat, en arquitectura la tenia tota. Rasós, que va treballar en molts projectes seus, com la continuació del popular edifici de les Voltes a la Bisbal, el descriu com «un home senzill, educat, proper, que estimava l'ofici, li agradava comprovar els materials i compartir conversa i càntr amb els peons a peu d'obra».

POSTGUERRA I «DESARROLLISMO»

En els grisos anys de postguerra, els seus projectes són més austers i adopten una imatge més freda. Són temps difícils, d'urgència i escassetats. Potser per això, durant aquesta època s'implica, especialment, en la reconstrucció del país amb projectes com el Poble Nou de Llers, que realitza sota el paraigua del programa del franquisme «*Regiones Devastadas*» i que, malgrat el règim, l'anomena inicialment «*Llurs llars de Llers*». Un detall que explica la seva ràpida adaptació als nous temps: el retorn del país a la normalitat i l'oportunitat d'influir-hi d'alguna manera.

Poc a poc, el país va recuperant el pols i Pelai Martínez segueix compaginant la seva tasca d'arquitecte municipal -a la Bisbal ho farà fins als anys 70- amb els encàrrecs dels particulars, que cada cop seran més variats. A la dècada dels 40, fa sobretot habitatges unifamiliars com les cases Perxas Rico o Macau de Figueres, i també les de costa i estiuieg, que projecta amb pragmatisme i senzillesa. Recorre als característics porxos i a les típiques voltes per crear espais interiors assolellats i ventilats, utilitza materials com la pedra pi-

cada i acabats vinculats a l'arquitectura popular com són les parets emblanquinades. En canvi, ja als 50, també realitza indústries, tallers, edificis d'habitatges -sobretot a Figueres- hotels i, fins i tot, urbanitzacions. Sempre fidel al seu estil, que varia convenientment segons el projecte i el client.

D'aquesta dècada són obres tant rellevants com l'edifici de La Caixa de Pensions a la Bisbal o la Urbanització Torre Valentina de Sant Antoni de Calonge que realitza amb Joan Rasós. D'aquesta obra, l'escriptor Josep Pla n'estava al corrent, fins i tot del transcurs dels treballs. De fet, en alguna ocasió Pelai Martínez i Joan Rasós el visitaren a Llofriu de camí a Calonge amb motiu de les visites d'obra. Malauradament, projectes tan honestos com el de Torre Valentina van ser més aviat l'excepció entre els arquitectes, alhora que l'eclosió de la indústria constructora s'acabaria convertint en un sector clau de l'economia i en un depredador del paisatge.

Potser per això, per a alguns aquesta etapa -so-

FOTOS:

5. L'edifici de La Caixa a la Bisbal, una de les obres més remarcables de Pelai Martínez a la dècada de 1950.

ANIOL RESCLOSA

6. La Casa Clavell de s'Agaró (1929).

ARXIU HISTÒRIC DE LA DEMARCACIÓ DE GIRONA DEL COAC

7. El Poble Nou de Llers, realitzat sota el paraigua del programa franquista de «Regiones Devastadas».

AHCOAC DEMARCACIÓ DE GIRONA

8. Escalinata d'accés al Parc del Bosc de Figueres, un projecte de la primera etapa de Pelai Martínez.

AHCOAC DEMARCACIÓ DE GIRONA

9. Imatge actual de la façana de l'hotel París de Figueres, edifici que Martínez va reformar als anys 30, també al principi de la seva carrera.

CONXI MOLONS

bretot la dels anys 60- és la més controvertida de l'arquitecte. Encara que, segurament, és la de tot el país. Realitza habitatges plurifamiliars -fruit de l'expansió urbana de les ciutats- i hotels com el Vistabella de Roses o l'Hostal Bon Retorn de Figueres. Però al mateix temps creix el seu desencant. Discrepa obertament d'alguns projectes, de les proporcions d'alguns edificis, de la desnaturalització del paisatge i de la pèrdua del patrimoni arquitectònic.

Per això, i encara que resulti paradoxal, no és estrany que acceptés projectes tant controvertits com el desaparegut Club Mediterráneo del Cap de Creus. Coneixia perfectament l'espai i tenia la sensibilitat i la tècnica òptimes perquè l'obra congeniés al màxim amb l'entorn. De fet, Salvador Dalí no va dubtar a encoratjar l'arquitecte a dirigir les obres per evitar un mal major, i Josep Pla n'estava ben informat a través del mateix arquitecte. Sigui com sigui, el temps va acabar donant la raó a tots aquells que preferien el figuerenc per minimitzar els mals i aquells que, molts anys després, van coincidir en què el Club Med era més aviat una anècdota davant les construccions aberrants i de mal gust que encara avui colonitzen bona part del litoral.

Amb el pas de la dècada dels 60, la seva carrera es va apagant. No així el seu esperit crític. Això ho saben prou bé a la Bisbal, quan des del consistori es va veure amb bons ulls la construcció d'un pretensió gratacels (Torre Bisbal) que fes d'epicentre de la nova ciutat. Pelai Martínez, com a arquitecte municipal, ho va desaprovar. No se li va fer cas, tot i que l'edifici en qüestió divergia totalment amb l'entorn i tenia un impacte visual irreversible. I raó no li faltava. Perquè després de més de quaranta anys, Torre Bisbal segueix sense tenir res a veure amb un entorn que destaca per reunir algunes de les construccions més característiques de la ciutat: la barana del passeig Marimon Asprer del riu Daró, la construcció de l'escorxador municipal o la continuació de les famoses Voltes. Totes elles amb l'empremta de Pelai Martínez. Sens dubte, un dels grans arquitectes que ha tingut les nostres comarques i que cal reivindicar.